

A GERBERA ÉS SAINTPAULIA SZELEKCIÓS NEMESÍTÉSE

LÁSZAY GYÖRGY

Kertészeti Egyetem, Budapest

A Gerbera és a Saintpaulia különös jelentősége számunkra nemcsak abban áll, hogy a maga nemében mindkettő igen fontos és nagy mennyiségben termesztett dísznövény, hanem abban is, hogy nemesítésükkel hazánkban is foglalkoznak.

GERBERA JAMESONII Bolus

Napjainkban kiemelkedő piaci részaránnyal a legfontosabb vágott virágok közé tartozik.

A nemesítő munka 1887-ben kezdődött Angliában, de már a századfordulótól kezdve számos más európai országra is áttért. A módszeres Gerbera-nemesítés alapjainak lerakása *Adnet* (Cap d'Antibes) nevéhez fűződik. Már ő is kudarcot vallott azonban a Gerbera heterozigóta jellege miatt, mely a mai napig megnehezíti a nemesítő munkát. Ezért nem is sikerült eddig magról azonos fajtát létrehozni. A forgalomban levő növényanyag fajtáknak nevezhető klónkeverékekből vagy klónokból, illetve többé-kevésbé határozott jellegű magonckeverékekből, ún. rasszokból áll.

A nemesítés jelenleg két úton folyik:

1. Keresztezés: Cél a kiegyenlítetttség minél jobb megközelítése. Szükség van továbbá új törzsek képzésére és fenntartására is, mivel a tartós ivartalan szaporítás később leromlásokhoz vezethet.

2. Klónozás: Egyszerűbb és egyelőre nagyobb látható eredményt ad. Elméletileg a klónok azonosak, de a mutációs hajlam miatt elég gyakran keletkeznek klónkeverékek.

Hazánkban a Rozmaring Kertészeti MgTSz kezdett hozzá 1973-ban a Gerbera nemesítéséhez, melynek alapját holland magoncanyag képezte. A napjainkban is folyó tevékenységben az említett két módszer ötvöződik: Előnyös tulajdonságú növények keresztezése útján populációkat állítanak elő, melyekből a meghatározott nemesítési célkitűzéseknek megfelelő egyedeket pozitív szelekcióval kiválogatják, és ivartalan úton szaporítják tovább. Jelenleg már öt bejelentett fajtajelölttel rendelkeznek.

A Gerbera-nemesítésben a szelekciós munka során a következő célkitűzéseket kell szem előtt tartani:

1. Jó növekedési erély. Olyan növényekre van szükség, melyek gyorsan erőteljes egyedekké fejlődnek. Az ilyenek betegségre is kevésbé fogékonyak. Kis vagy középnagy levélzet növényegészségügyi és üzemgazdasági okokból egyaránt kedvezőbb.

2. Nagy díszértékű virágzat.

- A sugárvirágok enyhén felemelkedők, de felső harmadukban kissé visszahajlók legyenek.
- Fontos a sugárvirágok hosszúságának-szélességének megfelelő aránya. Míg a korábbi Gerbera-típusoknál a kecsesebb hatású, keskeny sugárvirágok voltak jellemzők, újabban a szélesebb sugárvirágokat részesítik előnyben, elsősorban a nagyobb tartósság miatt. Az 1 : 10 szélesség-hosszúság arány kedvező középútnak tekinthető.
- A csöves virágokból álló középső rész ne legyen aránytalanul nagy a virágzat átmérőjéhez viszonyítva. Optimális az 1 : 3 arány.
- Újabban a teltvirágúság is szerepelhet nemesítési célként. Fontos azonban, hogy a teltség ne legyen túl erős. A külső sugárvirág-körnek a telt középső résztől határozottan el kell különülnie.
- Tiszta, élénk színek mellett a jó pasztell árnyalatok ugyancsak kedvezők.
- A virágzat átmérője legalább 10–12 cm legyen.
- Fontos a megfelelő szárhosszúság és szárerősség, a virágzattal harmonikus összhatásban.
- A virágzat tartóssága vágott állapotban legalább az egy hetet érje el.

3. Szálhozam. Rendkívül fontos szempont, mivel jó szálhozamú növények elszaporítása közel azonos termesztési költségek mellett háromszoros terméseredményt is adhat. A számszerűen magas hozamok (évi 30–40 szál/tő) mellett az időbeli megoszlás is fontos. A téli időszakban is kielégítően virágzó növények igen értékesek.

4. Ellenállóképesség betegségekkel és kedvezőtlen termesztési behatásokkal szemben.

A Gerbera nemesítésével kapcsolatban általános vélemény, hogy a heterozigóta jelleg és a sok megjavítandó örökletes tényező miatt bizonyára nem érhetők el gyors eredmények.

A jó klónok minőségben fölülte állnak a kevésbé jó magoncoknak, de vannak jó magoncok is. A klónozott szülők magoncai például jóval kiegyenlítettebbek, mint az egyszerű populációk.

Tisztázatlan kérdés egyelőre, vajon a klónutódok tartják-e az eredeti hozamot? Német vizsgálatokban a klónok éppen olyan szórást mutattak a virághozamban, mint a magoncok. Fokozódik ez a probléma, ha a többi tényezőt is figyelembe vesszük (téli virágzás, tartósság, ellenállóképesség stb.).

Mindezek alapján megállapítható, hogy a Gerbera-nemesítésben döntő

fontosságú a következetes, állandó utódvizsgálat és a szigorú szelekció. A „szép” virágú egyedek válogatás nélküli felszaporítása a későbbi csalódások elkerülése érdekében nem ajánlható.

A módszeres utódvizsgálat azonban rendkívül munkaigényes tevékenység. Termesztő üzem aligha képes ilyen intenzív egyedvizsgálatokat végezni. Ezért feltételezhető, hogy a „legjobb” növényeket általában egyszerűbb, kevésbé költséges, egyben azonban pontatlanabb módon, látható minőségi bélyegek alapján, a szálhozamot csak becsülve szokták kiválasztani. Ez a módszer nagy értékű, jó teljesítőképességű fajták előállítására mindenesetre kevésbé alkalmas.

SAINTPAULIA HIBRIDEK (Afrikai ibolya)

Az afrikai ibolya termesztése világszerte fellendült. Különösen kedvelt Észak-Amerikában, de Európában is a tíz legfontosabb cserepes dísnövény között tartják nyilván.

Először a *Saintpaulia ionantha* H. Wendl. került Európába, 1893-ban. A nemesítés nagyobb lendületet az 1895-ben felfedezett másik fajjal, a *S. confusa* B. L. Burtt.-el kapott. A mai fajták lényegében e két faj kombinációit foglalják magukba.

A nemesítés eleinte az USA-ban folyt, és a termesztéssel karöltve látványos fejlődést ért el. Az 1947-ben megalakult African Violet Society of America, mely többek között a fajtaértékelés irányelveit is kidolgozta, 1966. III. 1-ig több mint 1600 fajtát regisztrált.

A második világháború után Európában is fellendült a nemesítő tevékenység. A termesztésben leginkább három fajtatípus terjedt el, a Rhapsodie (HOLTKAMP), Ballett (FISCHER) és a Diana (ENGLERT).

A hazai nemesítő munka 1973-ban indult meg, mikor a Rozmaring Kertészeti és MgTSz Rhapsodie-fajták behozatalával megkezdte a nagyüzemi termesztést. Az eredeti állományból kiemelték az eltérő tulajdonságú növényeket. Ezeket ivartalan úton tovább szaporították, majd pozitív szelekcióval kiválogatták az egyforma egyedeket. Az intenzív munka eddigi eredményei 7 államilag elismert fajta és 1 bejelentett fajtajelölt.

Bár ivaros úton szaporított fajták (F_1 hibridek) korlátozott számban 20 év óta ismertek, néhány előnytelen tulajdonságuk miatt alárendelt jelentőségűek (kevésbé hajlamosak rozetta képzésre, kisebb levélzetet, kevesebb virágzatot fejlesztenek). Az afrikai ibolya fajták túlnyomó részét csak ivartalan szaporítással lehet fenntartani. Ezeknél viszont gyakori a rügyvariációk képződése. Már a klónnemzedékként termesztésbe kerülő növények is változékonyak.

E nagyfokú mutációs hajlam már a fajtafenntartásban is elengedhetlenné teszi a következetes klónszelekció alkalmazását, de ezen túl igen jó lehető-

séget teremt a fajtaválaszték rendszeres bővítésére, javítására egy-egy fajtatípuson belül. Ezt a munkát megfelelő feltételekkel rendelkező termesztő üzem is végezheti. A fajtatípusok előállítása viszont ivaros úton történik, és az ehhez szükséges alapanyaggal csak a legnagyobb nemesítő cégek rendelkeznek.

A szelekciós munka célkitűzései, szempontjai a következők:

1. Gyors fejlődés, egyszerre induló virágzás.
2. Kisebb igényesség mellett nagyobb tartósság.
3. Tetszetős levélállás, rövid (7 cm) és a csomagolásra kevésbé érzékeny, rugalmas levélnyel.
4. Fényszegény időszakban is jó virágképzési készség.
5. Jó színhatás és színtartósság.
6. Gazdag virágzás. Az egyszerű vagy legfeljebb féltelt virágtípus előnyösebb, mint a telt formák.
7. Zártan a levélzet felett, középen, egy csokorban elhelyezkedő virágzat.
8. Ellenállóképesség betegségekkel szemben.
9. Jó szaporíthatóság. E tulajdonság két tényezőtől függ, egyrészt a levél-dugványok mennyiségétől, másrészt ezek sarjadzóképeségétől.
10. Végül említést érdemel a hajtásszám kérdése. Az USA-ban az egy hajtásos növényeket részesítik előnyben. Ezek generatív típusúak: sarjat alig képeznek, leveleik száma kevesebb, viszont sok virágzatot fejlesztenek, nagyobb átmérőjű virágokkal, utóvirágzásuk is kedvezőbben alakul.

• Európában — többnyire az értékesítéskor mutatott előnyösebb hatás kedvéért — a vegetatív típusú, több hajtásos növények állnak az előtérben. Ez azonban később már nem előny, mert a növény a nagy tömegű sarj miatt túlzottan elbokrosodik, ami az összbenyomást zavarja, és a virágzat rovására megy (keves virágzat, kisebb virág átmérő, a tőkocsány nem emelkedik a levélzet fölé). Ezért ma már Európában is határozott törekvés mutatkozik az egy hajtásos típusok bevezetésére.

Összefoglalva megállapítható, hogy a Gerbera és Saintpaulia nemesítés széles körű ismereteket követel, továbbá feltételezi a modern szelekciós irányelvek maradéktalan betartását, mivel nemzetközileg is új, nagyértékű fajták előállítása csak ilyen módon lehetséges.